

بسم الله الرحمن الرحيم

عالم ربانی سید رضی الدین علی بن طاووس (۵۸۹ - ۶۶۴ هجری قمری) در یکی از تألیفات خود: «الاقبال بصلاح الاعمال» حدیث مبسوطی (که با این بسط در کتابهای دیگر نیامده) پیرامون مباهله پیامبر اسلام (ص) با مسیحیان نجران آورده است و چنانکه خود، در همین کتاب «الاقبال» تصریح کرده است آن را از کتاب «عمل ذی الحجّه» تألیف «حسن بن اسماعیل بن اشناس» و از کتاب «المباهله» تألیف «ابوالفضل محمد بن عبدالمطلب شیبانی» نقل کرده است. اضافه براین «ابن طاووس» در کتاب فوق الذکر حدود ده مورد دیگر نیز از «حسن بن اسماعیل بن اشناس» نام می برد.

دانشمند فقید میرزا محمد خان قزوینی در پاسخ توضیحی که از او در باره کتاب «الاقبال» و «حدیث مباهله» یاد شده در آن خواسته اند، اینطور اظهار نظر کرده است:

«الاقبال بصلاح الاعمال لرضی الدین بن طاووس المتوفی ۶۶۴ به مناسبت سؤال ماسینیون از این کتاب و از حدیث مبسوط دروغی، ساختگی، موضوعی به توسط همان سید - روایتاً از شخصی که اصلاً اسمش و وجودش ساختگی است موسوم به حسن بن اسماعیل بن اشناس راجع به مباهله که آن حدیث مثل وجود اصل راویش از هزار فرسنگ فریاد می کند که من مصنوعیم و کتابی که سید - مزبور به همین شخص موهوم نسبت می دهد، موسوم است به کتاب «عمل ذی الحجّه». رجوع شود عجالتاً به پشت جلد ششم بحار و به الذریعه ج ۲

ص ۲۶۴» (۱)

اهانتی که قزوینی در این کلام نسبت به «ابن طاووس» روا داشته از دیده دانایان پوشیده نیست و تأسف و تأثر خواننده آنگاه ژرفتر می شود که تلخی و زشتی چنین اهانتی را از تراوشات قلم دانشمندی چون قزوینی ببیند که همواره قلمش به ادب و مروت نویسا بوده است. برآستی این تمثیل عرب در این مقام بسیار گویا است که: «ان الجواد قد یکبوا...».

اینک برای روشن ساختن اشتباه ایشان و عرض احترام به پیشگاه مرحوم سیدابن طاووس و بزرگداشت او به شناسائی «حسن بن اسماعیل بن اشناس» می پردازیم:

در آغاز مواردی را که در «الاقبال» از «ابن شناس» و کتاب «عمل ذی الحجة»ی او یاد شده، می آوریم:

۱ - «فصل فیما نذکره من انقاذ النبی صلوات الله علیه وآله لرسله الی نصاری نجران و مناظرتهم فیما بینهم و ظهور تصدیقه فیما دعاه. روینا ذلك بالاسانید الصحیحة والروایات الصریحة الی ابی المفضل محمد بن عبدالمطلب الشیبانی رحمه الله فی کتاب «المباهلة» و من اصل کتاب الحسن بن اسماعیل بن اشناس من کتاب «عمل ذی الحجة» فیما رویناه بالطرق الواضحة عن ذوی الهمم الصالحة لاحاجة الی ذکر اسمائهم لان المقصود ذکر کلامهم...».

۲ - «فصل فیما نذکره من زیادة فضل عشر ذی الحجة علی بعض التفصیل وجدنا ذلك فی کتاب «عمل ذی الحجة» تألیف ابی علی الحسن بن محمد بن اسماعیل بن محمد بن اشناس البزاز من نسخة عتیقة بخطه تاریخها سنة سبع و ثلاثین و اربعمائه و هو من مصنفی اصحابنا رحمهم الله...»

۳ - «ومن ذلك باسناد ابن اشناس البزاز رحمه الله عن النبی...»

۴ - «فصل فیما نذکره من فضل صلوة تصلی کل لیله من عشر ذی الحجة ذکرها ابن اشناس فی کتابه فقال ابو عبدالله الحسین بن احمد بن المغیره الثلاث سمعت طاهر بن العباس یقول سمعت محمد بن الفضل الکوفی یقول سمعت الحسن بن علی الجعفری یحدث عن ابيه عن جعفر بن محمد علیه السلام قال قال لی ابی محمد بن علی علیه السلام...»

۵ - «ینبغی ان نذکر بعض ما رویناه من شرح الحال فمن ذلك مارواه حسن بن اشناس رحمه الله قال حدثنا ابن ابی الثلج الکاتب قال حدثنا جعفر بن محمد العلوی قال حدثنا علی بن

عبد الصوفی قال حدثنا طریف مولی محمد بن اسماعیل بن موسی و عبیدالله بن یسار عن عمرو بن ابی المقدم عن ابی اسحق السبعمی عن الحارث الهمدانی و عن جابر عن ابی جعفر عن محمد بن الحنفیة عن علی علیه السلام...»

۶ - «فصل فی شرح البسط مما ذکرنا رواه حسن ابن اشناس رحمه الله فی کتابه ایضاً فقال وحدثنا احمد بن محمد قال حدثنا احمد بن محمد قال حدثنا احمد بن یحیی بن زکریا قال حدثنا مالک بن ابراهیم النخعی قال حدثنا حسین بن زید قال حدثنی جعفر بن محمد عن ابیه علیهما السلام...»

۷ - «و من کتاب ابن اشناس البزاز من طریق رجال اهل الخلاف فی حدیث آخر...»

۸ - «و فی حدیث آخر من الکتاب قال...»

۹ - «و من عمل اول یوم من ذی الحجة الی آخر العشر ما رویناه باسنادنا الی ابی

جعفر بن بابویه باسناده من کتاب ابن اشناس و غیره...»

۱۰ - «و من عمل لیلۃ عرفة ما ذکره حسن بن اشناس رحمه الله فی کتابه»

۱۱ - قد وجدنا فی کتاب ابی علی حسن بن محمد بن اسماعیل بن محمد بن اشناس

البزاز رحمه الله...» (۲)

می بینیم که در یازده مورد فوق مرحوم ابن طاووس علاوه بر «حدیث مباهله» مطالب دیگری نیز از کتاب «عمل ذی الحجة» ابن اشناس نقل کرده و در یک قسمت حتی خصوصیات نسخه ای را که از آن نقل کرده است یاد آور شده: (نسخه به خط مؤلف و تاریخ کتابت آن ۴۳۷ هجری بوده است. (۳)

اضافه بر این، «حدیث مباهله» را تنها از کتاب «ابن اشناس» نقل نکرده است بلکه از کتاب «المباهله» از «ابوالفضل شیبانی ۲۹۷ - ۳۸۷ هجری» نیز نقل کرده است و اگر «ابن اشناس» به زعم مرحوم قزوینی «مصنوعی و موهوم» است، «شیبانی» که در بسیاری از کتابهای رجال و تراجم شیعه و سنی مانند «رجال نجاشی»، «فهرست شیخ»، «رجال ابن غضائری»، «رجال شیخ»، «تاریخ بغداد»، «میزان الاعتدال»، «لسان المیزان» و نیز در سند صحیفه سجادیه یاد شده است (۴) و نمی تواند موهوم و مصنوعی باشد.

(۲) الاقبال، چاپ رحلی ص ۴۹۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۴، ۳۲۹ و ۳۳۶

(۳) الاقبال، ص ۳۱۷

(۴) نجاشی چاپ تهران ص ۳۰۹، فهرست شیخ ص ۲۹۹ چاپ مشهد، مجمع الرجال ج ۵ ص ۲۴۷

و حال آنکه «حسن بن اسماعیل اشناس» نیز نه فقط ساختگی و موهوم نیست بلکه مجهول هم نیست و از محققى همانند قزوینی که می گویند تحقیق را به حدّ وسواس می رسانده است بسی شگفت آور است که «حسن بن اسماعیل اشناس» را نشناخته و در این مورد چنین بی احتیاط قلم رانده است.

کتابهای رجال و تراجم و مؤلفات دیگری که از سده پنجم تا عصر حاضر درباره «ابن اشناس» سخنی گفته اند پیش روی ماست و ذیلاً به ذکر متن آنها می پردازیم، البته قسمتی از این متون مربوط به قبل از تألیف کتاب «الاقبال» (۵) و قسمتی مربوط به سده های بعد، اما مستند به مصادری غیر از کتاب «الاقبال» و سید بن طاووس است:

۱ - خطیب متوفای ۴۶۳ در تاریخ بغداد می نویسد:

«الحسن بن محمد بن اسماعیل بن اشناس مولی جعفر المتوکل و یکتی ابا علی و يعرف بابن الحمامی البرزاسم الحسن بن محمد بن عبیدالمسکری و عمر بن محمد بن سنبک و عبیدالله بن محمد بن عابد الخلال و ابا الحسن بن لؤلؤ و خلقاً من هذه الطبقة، کتبت عنه شیئاً یسیراً و کان سماعه صحیحاً الا انه کان رافضیاً خبیث المذهب و کان له مجلس فی داره بالکرخ یحضره الشیعة و یقرء علیهم مثالب الصحابة و الطعن علی السلف. و سألته عن مولده فقال فی شوال من سنة ۳۵۹ و مات فی لیلۃ الاربعاء الثالث من ذی القعدة سنة ۴۳۹ و دفن فی صبیحة تلك اللیلة فی مقبرة باب الکناس. (۶)

۲ - در امالی شیخ طوسی متوفای ۴۶۰ چنین آمده است:

«حدثنا الشیخ الامام المفید ابوعلی الحسن بن محمد بن الحسن الطوسی (ره) بمشهد مولانا امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب صلوات الله علیه قال اخبرنا الشیخ السعید الوالد ابو جعفر محمد بن الحسن بن علی الطوسی رضی الله عنه بالمشهد المقدس بالفری علی ساکنه السلام فی شعبان سنة ۴۵۶ قال اخبرنا جماعة منهم الحسين بن عبیدالله واحمد بن عبدون و ابوطالب بن عرفة (غرور) و ابوالحسن الصفار (الصقال) و ابوعلی الحسن بن اسماعیل بن اشناس قالوا حدثنا

۲۴۸، رجال شیخ ص ۵۱۱، تاریخ بغداد ج ۵ ص ۴۶۸، میزان الاعتدال ج ۳ ص ۶۳، لسان المیزان ج ۵ ص ۲۲۱، مقدمه صحیفه سجادیه.

(۵) تألیف اقبال در ۶۵۰ به پایان رسیده است - رجوع شود به الذریعة ج ۲ ص ۲۶۴

(۶) تاریخ بغداد ج ۷ ص ۴۲۵

ابوالفضل بن محمد بن عبدالله بن المطلّب الشیبانی...» (۷)

۳ - و نیز در همان کتاب آمده است:

«حدثنا الشيخ الامام المفيد ابوعلی الحسن بن محمد بن الحسن الطوسی رضی الله عنه قراءة عليه بمشهد امیر المؤمنین علی بن ابی طالب صلوات الله علیه فی رجب سنة ۵۰۹ قال اخبرنا الشيخ السعيد الوالد ابو جعفر محمّد بن علی الطوسی رضی الله عنه بالمشهد المقدس بالفری علی ساکنه افضل الصلوة والسلام فی شعبان سنة خمسين و اربعمأه قال اخبرنا جماعة منهم الحسين بن عبيدالله و احمد بن محمد بن عبدون والحسن بن اسماعيل بن اشناس و ابوطالب بن عرقه (غرور) و ابوالحسن الصفار قالوا حدثنا ابوالفضل محمد بن عبدالله الشیبانی...» (۸)

۴ - و نیز در همان کتاب:

«حدثنا الشيخ المفيد ابوعلی الحسن بن محمد الطوسی ره قال حدثنا الشيخ السعيد الوالد ره قال اخبرنا محمد بن محمد والحسن بن اسماعيل قالا اخبرنا ابو عبدالله محمد بن عمران المرزبانى...» (۹)

۵ - در «مزار» ابن مشهدی معروف به «مزار کبیر» که گویا در اواخر سده ششم تألیف شده است ابن اشناس را در دو سند آن می بینیم:

«قال ابوعلی الحسن بن اشناس و اخبرنا ابوالفضل محمد بن عبدالله الشیبانی ان اباجعفر محمد بن عبدالله بن جعفر الحمیری اخبره و اجاز له جميع ما رواه انه خرج اليه من الناحية حرسها الله...» (۱۰)

۶ - «قال ابوعلی الحسن بن اشناس و اخبرنا ابو محمد عبدالله بن محمد الدعلجی قال اخبرنا ابو الحسن حمزة ابن محمد بن الحسن بن شبيب قال عرفنا ابو عبدالله احمد بن ابراهيم قال شکوت الي ابی جعفر محمد بن عثمان شوقی الي رؤية مولانا علیه السلام...» (۱۱)

۷ - ابو جعفر محمد بن ابی القاسم طبری از دانشمندان سده پنجم و ششم در کتاب «بشارة المصطفى لشيعة المرتضى» می نویسد:

(۷) امالی شیخ طوسی ص ۲۸۴ چاپ سنگی

(۸) همان کتاب ص ۳۰۱

(۹) همان کتاب ص ۶۱

(۱۰) مزار کبیر ص ۸۱۰-۸۱۲ نسخه خطی کتابخانه آیه الله نجفی مرعشی

(۱۱) همان کتاب ص ۸۳۷-۸۳۸

«اخبارنا الشيخ ابو عبدالله محمد بن شهریار الخازن فی سؤال سنة ۵۱۲ بمشهد مولانا امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام بقرائتی علیه قال اخبارنا الشيخ السعید ابو جعفر محمد بن الحسن الطوسی رحمه الله و محمد بن محمد بن میمون المعدل بواسط قال (قالا) حدثنا الحسن بن اسماعیل البزاز و جماعة قالوا اخبارنا ابوالمفضل محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب الشیبانی...» (۱۲)

۸ - «ابن ادریس» متوفای ۵۹۸ در کتاب «السرائر» می نویسد:
«اسماعیل بن ابی زیاد السکونی... له کتاب یعد فی الاصول وهو عندی بخطی کتبه من خط ابن شناس البزاز و قد قرء علی شیخنا ابی جعفر و علیه خطه اجازة و سماعاً لولده ابی علی و لجماعة رجال غیره...» (۱۳)

۹ - «علامه حلی» متوفای ۷۲۶ در اجازهای که در ۷۲۳ برای «بنی زهره» نوشته است
«ابن شناس» را به عنوان یکی از مشایخ شیعه طوسی نام می برد:

«و اجزت لهم ادام الله ایتامهم ان یرووا عنی عن والدی... عن السید صفی الدین محمد بن معدالموسوی عن مشایخه المذكورة فی هذه الاجازة متصلاً عن الشيخ الطوسی ابی جعفر جمیع ما یرویه عن رجال العامة منهم ابوالحسین بن بشران (بشر بن) المعدل... و من رجال الخاصة الشيخ ابو عبدالله محمد بن محمد بن النعمان المفید و ابو عبدالله الحسین بن عبیدالله الغضائری و ابو عبدالله احمد بن عبدون المعروف بابن الحاشر و ابو علی الحسن بن اسماعیل المعروف بابن الحمامی...» (۱۴) *گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

۱۰ - «ذهبی» متوفای ۷۴۸ در میزان الاعتدال می نویسد:
«الحسن بن محمد بن شناس المتوکل علی الحممامی یروی عن عمر بن سنبک قال الخطیب رافضی خبیث (المذهب) کتبت عنه کان یقرء علی الشیعة مثالب الصحابة توفی سنة ۴۲۹...» (۱۵)

۱۱ - «ابن حجر» متوفای ۸۵۲ همان عبارت «ذهبی» را در «لسان المیزان» نقل

---

(۱۲) بشارة المصطفی ص ۶۶

(۱۳) سرائر باب میراث المجوس چاپ سنگی

(۱۴) اجازات بحار ج ۱۰۷ ص ۱۳۶-۱۳۷ و چاپ کمپانی ص ۲۸

(۱۵) میزان الاعتدال ج ۱ ص ۵۲۱

می‌کند. (۱۶)

۱۲ - «مرحوم شیخ حرّ عاملی» متوفای ۱۱۰۴ در «امل الآمل» می‌نویسد:

«ابوعلی الحسن بن اسماعیل المعروف بابن الحمامی فاضل جلیل عدّه العلامة فی اجازته من مشایخ الشیخ الطوسی من رجال الخاصة» (۱۷)

۱۳ - ونیز می‌نویسد:

«الحسن بن علی بن اشناس کان عالماً فاضلاً وثقه السید علی بن الطاووس فی بعض مؤلفاته، له كتب منها الکفاية فی العبادات، و کتاب الاعتقادات، و کتاب الردّ علی الزیدية و غیر ذلك یروی عن الشیخ المفید» (۱۸)

۱۴ - علامه مجلسی در گذشته ۱۱۱۰ علاوه بر آنکه در اجازات و مزار بحار همان اجازة علامه حلّی به بنی زهره و دو عبارتی که از مزار کبیر قبلاً یاد شد آورده است، در جای دیگر می‌نویسد:

«اقول: عندی صحیفة كاملة بروایة ابن اشناس و هو داخل فی بعض اجازات الصحیفة». (۱۹)

۱۵ - میرزا عبدالله افندی متوفای حدود ۱۱۳۰ در ریاض العلماء می‌نویسد:

«ابوعلی الحسن بن ابی الحسن محمد بن اسماعیل بن محمد بن اشناس البزاز صاحب کتاب «عمل ذی الحجة» راوی نسخه الصحیفة الكاملة المخالفة للنسخ المشهورة فی الترتیب والعبارات و کان من المعاصرين للشیخ الطوسی و نظرائه و من مشایخ الشیخ الطوسی و قد یطلق

(۱۶) لسان المیزان ج ۲ ص ۲۵۴

(۱۷) امل الآمل ج ۲ ص ۶۴

(۱۸) همان کتاب ج ۲ ص ۶۹، در اینجا گویا «ابوعلی حسن بن اشناس» به «الحسن بن علی بن اشناس» تصحیف شده است و گواه آن اینکه خود مرحوم شیخ حرّ عاملی در «اثبات الهداة» ج ۱ ص ۳۹۳ «حسن بن اسماعیل بن اشناس» ضبط کرده است.

(۱۹) تکملة نقد الرجال ج ۱ ص ۳۱۱، رجال مقانی ج ۱ ص ۳۰۵، بحار ج ۱۰۷ ص ۱۳۶، ۱۳۷ و ج ۱۰۲ ص ۹۶ و ۹۷ نسخه ای از صحیفته سجادیه که نزد علامه مجلسی قرائت شده و اختلافات میان آن نسخه و نسخه ابن اشناس در حاشیه اش یادداشت شده بود نزد حاجی نوری بوده و ایشان نسخه ای از صحیفته را که با چند نسخه دیگر چند مرتبه مقابله کرده بود با نسخه یاد شده نیز مقابله و موارد اختلاف را در کنار صفحات و یا در زیر مسطور یادداشت کرده است این نسخه در کتابخانه حسینیه شوشتریها در نجف موجود است رجوع شود به فهرست نسخه های خطی آنجا که توسط آقای اسماعیلیان نگاشته شده است.

على جده الاعلى محمد بن شناس... بل على والده وجده الاولى...» (٢٠)

١٦ - ونيز همان ميرزا عبدالله در «صحيفة ثالثه» مى نويسد:

«قد اطلعنا على عدة نسخ من الصحيفة الشريفة الكاملة السجادية بطرق اخرى أيضاً غير مشهورة قد تربو على العشرة الكاملة سوى الطريقة المعروفة.... ومن جملة ذلك عدة روايات لها من القدماء كرواية محمد بن الوارث عن الحسين بن اشكيب الثقة الخراسانى من اصحاب الهادى والعسكرى عن عمير بن هارون المتوكل البلخى التى رأينا نسخة عتيقة منها بخط ابن مقلة الخطاط المشهور الذى هو واضع خط النسخ فى زمن الخلفاء العباسية وناقلة عن الخط الكوفى ورواية ابن شناس البزاز العالم المشهور...» (٢١)

١٧ - ونيز در همان كتاب مى نويسد:

«وكان من دعائه عليه السلام فى الاحتراز عن المخاوف والخلص من المهالك على ما وجدته فى بعض المجاميع العتيقة المشتملة على الصحيفة الكاملة السجادية برواية ابن شناس البزاز وعلى ساير ادعيته عليه السلام ايضاً». (٢٢)

١٨ - ونيز در همان كتاب مى نويسد:

«وكان من دعائه عليه السلام على اهل الشام كما وجدته فى اواخر بعض نسخ الصحيفة الكاملة برواية ابن شناس البزاز ورأيت فى بعض المجاميع العتيقة ايضاً» (٢٣)

١٩ - ونيز در رياض العلماء مى نويسد:

«الشيخ ابو على الحسن بن محمد بن اسماعيل بن محمد بن شناس البزاز الفقيه المحدث الجليل المعروف بابن شناس وتارة بابن شناس البزاز وهو صاحب كتاب «عمل ذبحجة» و كان من اجلاء هذه الطائفة ومن المعاصرين للشيخ الطوسى و نظرائه بل يروى عنه الشيخ الطوسى و محمد بن محمد بن ميمون المعدل بواسط كما يظهر من بشارة المصطفى وامالى ولد الشيخ الطوسى وغيرهما وهو الشيخ الكبير الذى يروى عن ابن ابى الثلج الكاتب و ابى الفتح الرأس (سى) و عن ابى المفضل محمد بن عبدالله بن المطلب الشيبانى الواقع فى اول الصحيفة الكاملة و ابن شناس هذا هو الراوى للصحيفة الكاملة بنسخة مخالفة للصحيفة المشهورة فى بعض

(٢٠) رياض العلماء باب الف كنى نسخه عكسى كتابخانه عمومى آية الله مرعى نجفى

(٢١) صحيفه ثالثه چاپ سنگى ص ١٠

(٢٢) همان كتاب ص ٦٤

(٢٣) صحيفه ثالثه ص ٧٤

العبارات و فی الترتیب و فی عدد الادعية و نحو ذلك ، و صحیفته بخطه الآن موجود عند بعض الاعاظم فلاحظ، و رأیت نسخة عتیقة من صحیفته فی بلدة «اردنة» من بلاد الروم و اخرى بتبریز و اخرى فی خطة «امار» و عندنا منها ایضاً نسخة قد استنسختها من نسخة عتیقة جداً فی بلدة تبریز و اظنّ أنّها كتبت فی حوالی عصره... سند الصحیفة المنسوبة الیه هكذا: اخبرنا ابوعلی الحسن بن محمد بن اسماعیل بن محمد بن اشناس البزاز قراءة علیه فاقرب به قال حدثنا ابوالمفضل محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب الشیبانی الی آخر ما فی نسخ الصحیفة المشهورة من السند و علی هذا فابن اشناس فی درجة الشیخ الصدوق ابی منصور محمد بن محمد بن عبدالعزیز المکبری المعدل الذی یروی هو ایضاً من ابی المفضل المذكور علی ما فی سند نسخ الصحیفة المشهورة...

واقول: المشهور ان اشناس بضم الهمزة و سکون الشین المعجمة ثم فتح النون ثم الف ساکنة و آخره السین المهملة، لکن قد وجدت بخط بعض الافاضل فی صحیفته المذكورة لفظ اشناس مضبوطاً بفتح الهمزة» (۲۴)

۲۰ - و در جای دیگر همان کتاب می نویسد:

«ویظهر من امالی الشیخ ان الشیخ یروی عن الحسن بن اسماعیل و هو یروی عن محمد بن عمران المرزبانی» (۲۵)

۲۱ - در «تکملة نقد الرجال» تألیف شیخ عبدالنبی کاظمی (سده سیزدهم) از ابن اشناس یاد شده است. (۲۶)

۲۲ - و نیز در «رجال بحر العلوم» در گذشته ۱۲۱۲ ابن اشناس به عنوان یکی از مشایخ شیخ طوسی یاد شده است. (۲۷)

۲۳ - و نیز در «مستدرک الوسائل» حاجی نوری. (۲۸)

(۲۴) ریاض العلماء نسخه خطی کتابخانه آیه الله نجفی مرعشی ص ۸۶-۸۷

(۲۵) همان کتاب و همان نسخه ص ۱۸ ، در این کتاب عباراتی که قبلاً از مزار کبیر و سرائر و امل

الآمل نقل شده آمده است که به تکرار آن نیازی نیست.

(۲۶) تکملة نقد الرجال ج ۱ ص ۳۱۱

(۲۷) الفوائد الرجالية، ج ۴ ص ۱۰۱

(۲۸) مستدرک ج ۳ ص ۵۰۹ و ۵۱۰

- ۲۴ - در «روضات الجنات» خوانساری (۲۹)
- ۲۵ - در «رجال مقانی» (۳۰)
- ۲۶ - در «قاموس الرجال» تستری (۳۱)
- ۲۷ - در «معجم رجال الحديث» (۳۲)
- ۲۸ - در «مقدمة الطبع استبصار» نوشته مرحوم میرزا محمدعلی اردو بادی. (۳۳)
- ۲۹ - در «مقدمة الطبع فهرست شیخ طوسی» نوشته جناب آقای سید محمد صادق آل بحرالعلوم. (۳۴)
- ۳۰ - در «مقدمة الطبع امالی شیخ صدوق» (۳۵)
- ۳۱ - در «الکنی والالقاب» محدث قمی. (۳۶)
- ۳۲ - در «الذریعة الی تصانیف الشیعة» مرحوم حاج شیخ آقا بزرگ تهرانی (۳۷)
- ۳۳ - در «طبقات اعلام الشیعه» همو (۳۸)
- ۳۴ - در «مقدمة الطبع تفسیر تبیان» نوشته همو (۳۹)
- ۳۵ - در «ریحانة الادب» میرزا محمدعلی خیابانی، در این کتاب ابن شناس با لقب «حزین» یاد شده و در هیچ یک از مصادر، این لقب برای وی یاد نشده است. (۴۰)
- ۳۶ - در «اعیان الشیعه» تألیف سید محسن عاملی، در این کتاب علاوه بر قسمتهایی
-
- (۲۹) روضات ص ۱۷۱ چاپ دوم سنگی
- (۳۰) رجال مقانی ج ۱ ص ۳۰۵
- (۳۱) قاموس الرجال، ج ۳ ص ۲۳۱
- (۳۲) معجم رجال الحديث ج ۴، ص ۲۹۶ و ج ۵ ص ۱۱۳
- (۳۳) استبصار چاپ نجف ص ۳۶
- (۳۴) فهرست شیخ چاپ دوم نجف ص ۲۰
- (۳۵) امالی شیخ چاپ نجف ص ۲۱
- (۳۶) کنی والالقاب قمی، چاپ نجف سال ۱۳۷۶، ج ۱ ص ۲۰۹
- (۳۷) الذریعة ج ۲ ص ۲۲۵ و ج ۱ ص ۲۰۰ و ج ۱۵ ص ۳۴۴ و ج ۱۸ ص ۹۵ و ج ۲۱ ص ۲۶۵
- (۳۸) النابس فی القرن الخامس ص ۵۴
- (۳۹) تبیان ص ۳۷ - ۳۸ چاپ نجف
- (۴۰) ریحانة الادب ج ۲ ص ۴۱ و ج ۷ ص ۳۸۵، چاپ هشت جلدی

از مطالبی که قبلاً نقل شد دو موضوع دیگر نیز یاد شده:

الف - «وقع ابن اشناس فی سند روایة کتاب مقتضب الاثر فان ابا محمد عبدالله بن جعفر بن محمد بن موسی بن جعفر بن محمد بن احمد العیاشی الدرستی یروی الکتاب المذکور عن جده محمد بن موسی عن جده جعفر بن محمد عن الحسن بن محمد بن اسماعیل بن اشناس البزاز عن مصنفه ابی عبدالله احمد بن محمد بن عبدالله بن الحسن بن عیاش بن ابراهیم بن ایوب الجوهری.»

ب - و درباره ضبط کلمه اشناس می نویسد: «لا یبعد کونه بفتح الهمزة لان الظاهر انه مأخوذ من لفظ فارسی (۴۱) بمعنی المعرفة. (۴۲)»

***

در پایان به عنوان سپاس و حق شناسی این تذکر را لازم می دانم که بیشتر مطالب این مقاله با راهنمایی کتاب «ریاض العلماء» (۴۳) تدوین شده و نیز هر کس بعد از «ریاض العلماء» پیرامون ابن اشناس چیزی نوشته تقریباً اساس نوشته اوبی واسطه یا با واسطه همین کتاب است. و نیز این یادآوری شایسته است که برای اثبات وجود شخصی به نام «حسن بن اسماعیل اشناس» اگر هیچ مدرکی جز همان کتاب «الاقبال» در دست نمی بود برای کسیکه با شخصیت «سید بن طاوس» آشناست مدرک دیگری لازم نبود. (۴۴)

حوزه علمیه قم - رضا استادی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

(۴۱) معرّب شناس است.

(۴۲) اعیان الشیعة ج ۱ ص ۶۸ ، ۶۹ ، ۷۵ و ج ۲۳ ص ۷۰ ، ۷۶

(۴۳) اخیراً این کتاب ارزنده در قم چاپ شده است.

(۴۴) و نیز به کتاب «اللباب» ابن اثیر متوفای ۶۳۰ جلد اول ص ۶۶ مراجعه شود

و نیز به کتاب «الشیخ الطوسی» نوشته حسن عیسی الحکیم که از معاصرین است ص ۱۲۴ ، ۱۲۷

مراجعه شود.

و نیز به کتاب «ماضی النجف» ج ۲ ص ۴۸۰ مراجعه شود مؤلف این کتاب هم از معاصرین است.